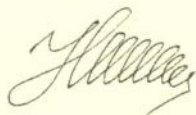

Харківський державний технічний університет
будівництва та архітектури

НАГОРНИЙ Павло Анатольєвич

УДК 72.01.

ДИЗАЙН АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ІСТОРИЧНИХ КВАРТАЛІВ МІСТА

18.00.01 - Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Харків - 2004

42.01
42.02.01
42.02.01.4
Дисертація на правах рукопису.

Робота виконана на кафедрі дизайну архітектурного середовища Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури Міністерства освіти та науки України

Науковий керівник:

доктор архітектури, професор МИРОНЕНКО Віктор Павлович, завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури Міністерства освіти і науки України

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор НИКОЛАЕНКО Володимир Анатольєвич, професор кафедри дизайну архітектурного середовища Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка Міністерства освіти і науки України

кандидат архітектури, доцент БЕВЗ Микола Валентинович, завідувач кафедри реконструкції та реставрації архітектурних комплексів Національного університету «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України

Провідна установа: Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури Міністерства культури і мистецтв України, кафедра теорії та історії архітектури й синтезу мистецтв, м. Київ

Захист відбудеться «29» жовтня 2004 р. о 13 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 64.056.02 при Харківському державному технічному університеті будівництва та архітектури за адресою: 61002, м. Харків, вул. Сумська, 40, архітектурний факультет.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури за адресою: 61002, м. Харків, вул. Сумська, 40.

Автореферат розісланий «29» вересня 2004 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
д-р архітектури, доц.

Фоменко О.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Найважливіша проблема архітектурної діяльності на сучасному етапі - взаємодія консервативного й перетворювального напрямків. Усвідомлення безперечної цінності архітектурно - історичної спадщини вимагає її збереження й відновлення. Особливу актуальність набувають питання перетворення й реконструкції середовища історичного міста з обліком новітніх інженерних і соціальних вимог, із дотриманням інтересів користувачів на рівні не стільки кількісному, скільки якісному. У проектній культурі завжди має місце проблема взаємин старого і нового, проблема відповідності історично сформованого середовища життєзабезпечення запитам сучасного життя. В даний час підвищився інтерес до формування міського середовища (МС) як особливого виду архітектурно-дизайнерської діяльності. МС при цьому розуміється як сукупність міського інтер'єра (МІ) і його предметно-просторового середовища (ППС) (В. Шимко, 2003).

У вітчизняній літературі докладно висвітлюються питання нормування придомових територій, озеленення, розроблені номенклатури майданчиків для відпочинку й господарської діяльності. Однак дотримання усіх чинних нормативів при організації відкритих просторів не гарантує створення комфортного, з точки зору користача, середовища життєдіяльності людей. МС більшої частини міст в Україні відрізняється дискомфортом: порушенням «людських» масштабів; невідповідністю реальних метричних та візуально-естетичних властивостей вулиць і площ їхньому функціональному використанню; перенасиченістю і не структурованістю інформаційно-рекламних елементів; надмірною кількістю засобів, що інформаційно орієнтують; непродуманістю рішень устаткування й експлуатації відкритих просторів міста в різний час року і доби; поганою організацією середовища для різних вікових і соціальних груп людей; відсутністю елементарних зручностей для літніх і інвалідів. Сучасний недостатній моральний і фізичний стан об'єктів ГС і невідповідність їхнього функціонального наповнення знижують соціальну ефективність просторів міста, що вимагає професійного втручання, особливо в процесі формування ППС історично цінних міських просторів, що активно експлуатуються.

Було б помилковим розглядати зміни, що відбулися у свідомості і поведінці людей в організації МС, у відриві від соціальної психології, ергономіки*, тобто сукупності процесів і форм взаємодії людини з усім середовищем його мешкання - соціального, технічного, природного. Системний облік ергономічних вимог при формуванні житлового середовища або його реабілітації-необхідна умова формування комфортного середовища життєдіяльності лю-

*У широкому науковому обігу поняття «ергономіка» було введено в 1857р. В.Ястшембовським, а в сучасній інтерпретації *архітектурна ергономіка* (В.Мироненко,1999) - це нова наукова дисципліна, що займається вивченням особливостей і закономірностей взаємодії людини, груп людей із ППС. Вона загальною прикладні розділи ряду наук, що вивчають умови підвищення ефективності людського фактора в процесах життєдіяльності, і розробляє рекомендації проектувальникам з системного удосконалення засобів функціональної активності людей.

дей. Розробка й впровадження ще на стадії проектного процесу ергономічних рекомендацій є складовою частиною широкої програми заходів, спрямованих на подальше підвищення ролі людського фактора в усіх сферах людського суспільства. Значення ергономічних досліджень МС сьогодні визначається тою обставиною, що в умовах ринкових відносин МС здобуває все більшу роль у відтворенні людини як виробничої сили і як особистості, а соціо-культурний, інформаційний, технологічний потенціал міст багато в чому визначають ефективність і темпи суспільного виробництва. Зростає значення соціально-відтворювальних функцій МС, з соціально-екологічною і ергономічною організацією міст.

Ергодизайнерський підхід (ЕП) до дослідження й рішення вищезначених проблем виводить науковий пошук за рамки вузькоспеціалізованих розробок, забезпечуючи досліднику дуже широкий діапазон діяльності. Однак, у цій широті діапазону укладені і протиріччя: становлення комплексних дисциплін із неодмінною приставкою «ергономіка» має безліч білих плям у, здавалося б, уже вивчених областях. Звідси природна невизначеність меж дослідження, різнобій у термінології, складність вироблення загальних поглядів у різних фахівців, що по-різному формулює конкретні цілі й задачі. Усе більш сміною й багатоплановою стає сама архітектура. Синтез архітектури, дизайну й ергономіки відбувається на різних масштабних рівнях, межі яких, як правило, розмиті.

Установлено, що проблема формування дизайну відкритих просторів (ДВП), особливо в умовах урбосередовища, виявлення теоретичних основ, архітектурних принципів і прийомів такої організації, є однією з актуальних задач сучасної архітектури. Пошук розумного, художньо обміркованого компромісу між історичною формою й актуальним змістом, діяльна позиція в її удосконаленні вносять динаміку в еволюційний процес. Безжиттєва консервація, чи руйнівне забуття старовини, чи агресія або, навпроти, інертність нового - різні боки кризового стану містобудівної культури. Розвиток ДВП як нової області творчої діяльності з'явилася наслідком визначених економічних і соціальних досягнень МС. Зі збільшенням обсягу інформації і розширенням мережі комунікацій у місті зростає значення предметного наповнення. МД чи ДВП - це системне формування ППС міста шляхом проектування елементів середовища за допомогою методів і засобів дизайну на базі містобудівних рішень у сполученні з архітектурою, ландшафтом і великим колом технічних областей - будівництвом, інженерним забезпеченням, комунальним господарством. МД відведена роль «посередника» у вирішенні питань відповідності історично сформованого середовища життєзабезпечення запитам сучасного життя. Разом із тим, за ступенем функціональної й художньої розробки, він помітно відстає від «великої архітектури». Виникає необхідність розглянути можливості вирішення протиріччя між сформованим архітектурно-предметним колом і новими функціональними процесами, що уже не вписуються в задані рамки предметно-просторових параметрів середовища. Крім того, тре-

ба визначити різні засоби повної чи часткової зміни середовищних характеристик без утрати цілісності вигляду, історично складених просторів міста, де неможливі чи не ефективні інші перетворення (містобудівні, ландшафтні, геопластичні й архітектурно-дизайнерські роботи).

Відсутнє системне дослідження морфології, еволюції, виразності внутрішнього середовища історичних кварталів у сукупності архітектурних і дизайнерських компонентів, елементів і т.п. Не вивчені особливості композиційної організації й сприйняття внутріквартальних просторів. Нема розробленої методики оцінки й реконструкції таких масових об'єктів містобудівної спадщини, як двірські простори. Вимагаються обґрунтовані рекомендації з використання сучасних архітектурних засобів, колористики, дизайну, упорядкування, освітлення, декоративного мистецтва в умовах історично щільної забудови. У ході формування сучасного ставлення до вигляду МС теорією було встановлено, а практикою підтверджено важливе значення таких компонентів просторового середовища, як сукупності елементів матеріального оточення міського житла, що містяться у даний час у поняттях «малі архітектурні форми й елементи благоустрою», що доповнюють макроструктуру міського утворення, його будівельну субстанцію й створюють свого роду «передній план» сприйняття забудови. Складність ця виникає відразу, як тільки предметом уваги стає не окрема лава, альтанка чи гральний майданчик, а *міське середовище (МС)*, у якому відбувається життєдіяльність людини.

Внутріквартальні простори є активною ланкою на всіх етапах перетворення й відновлення містобудівельної структури: у контексті ревалоризації історичних районів, створення пішохідних зон, реконструкції кварталів, включення нових будинків і комплексів у сформовану забудову. У кожному випадку важлива цілісна, соціально орієнтована програма перетворення у взаємозв'язку різних напрямків – від реставрації й відтворення до радикального новаторства. Існує небезпека навмисної концептуальності, нав'язливої естетизації, що суперечить сформованій своєрідності й натуральній саморегуляції МС. На вирішення сформованих протиріч у МС спрямовані дослідження з вироблення глобальних напрямків організації й оптимізації архітектурного середовища міста (В.А. Абизов, М.В. Бевза, Х.А.Бенаї, В.М. Вадимов, М.М. Габрель, М.М. Дьомін, В.І. Єжов, В.Й. Кравець, Н.Я. Крижановська, Г.І. Лаврик, В.П. Мироненко, З.В. Мойсеєнко, В.А. Ніколаєнко, В.О.Проскуряков, А.М. Рудницький, В.О. Тимохін, І.О. Фомін та ін.), вивченню соціальних аспектів ГС (О.П.Буряк, В.Ю.Дурманов, К.К.Карташова, Л.Б.Коган та ін.), з розширення функцій житлових районів (Е.Г.Коситіна, К.В.Каркар'ян, О.А.Крижановська й ін.), ущільнення сформованої забудови малоповерховими будинками (Е.С.Баженова, С.В.Романов та ін.), реконструкції панельних будинків перших масових серій (Ю.И.Бахмутов, Н.М.Саєнко, Г.Ф.Тимохов та ін.), упорядкуванню придомових територій (А.А.Кувшинов, Е.З.Павловська), залученню жителів до участі в створенні середовища мешкання (В.П. Бандаков, А. Пастернак, В.Л. Хайт).

В основі даного дослідження середовища міста лежать роботи, присвячені як проблемам теорії дизайну (Е.В.Ас, Д.А.Аркін, О.І.Генісаретський, В.Л.Глазичев, Г.Б.Мінервін, В.Ф.Сидоренко, О.В.Рябушин, О.В.Шило, В.Т.Шимко й ін.) і історії дизайну (К.А.Кондратьєва, С.О.Хан-Магомедов та ін.), так і питанням урбодизайна і благоустрою МС (В.Д.Ангелов, І.А.Добриціна, А.В.Єфімов, Л.Ю.Салмін та ін.). При аналізі проблем враховувалися різні аспекти формування, існування й сприйняття середовища міста, які розглядають у своїх роботах В.Л.Антонов, Р.Арнхейм, Е.Л.Беляєва, М.Бранч, А.В.Іконніков, В.Н.Мухін, В.А.Нікітін, Ю.М. Шкодовський та ін. Пошук шляхів удосконалювання середовища історичного міста йде в різних напрямках. Дослідженню закономірностей функціонування міст стосовно насамперед, до історично сформованих великих центрів присвячені роботи М.В.Бєвза, Ю.П.Бочарова, А.Е.Гутнова, З.Н.Яргіної та ін. Питання сполучення сучасних включень об'єктів з історико-архітектурною спадщиною в структурі міста розглядаються в працях О.І.Пруцина, Ю.В.Ранінського, А.С.Щенкова й ін. Можливості вивчення, використання й перетворення суспільних просторів міста висвітлюють: Б.Мейтленд, І.В.Писарський, М.В.Щубенков та ін. У ключі «середовищного» підходу проблеми міста досліджуються Г.З.Кагановим, В.А.Степановим, М.Хейдметсом та ін., але на рівні узагальнення явищ, спостереження і теоретичного опису, не торкаючись до ступеня розгляду окремих компонентів і їх взаємозв'язків, а також не вдаючись до пошуку можливостей участі у проектному процесі.

Разом із тим, хоча об'єкти МД (малі архітектурні форми, технічні елементи оснащення міста, функціональні будівельні елементи міського устаткування, елементи візуальної інформації і декоративні елементи міста) уже давно й щільно насичують простір міста, «урбодизайн» ще мало вивчений на предмет дійсних середовищеутворюючих можливостей і специфіки, обумовленої особливостями міського контексту. Можливості дизайну в цій області ще тільки починають систематично досліджуватися. Аналіз і узагальнення ситуації історичних міст, різних за збереженням середовища з метою вивчення можливості перетворення, предметного наповнення й устаткування історичного середовища в Україні не проводилися. Поки не розроблені рекомендації з МД у системі навколишнього благоустрою. У той же час у практиці дизайну позначається відсутність системних уявлень про МС як про складний специфічний соціокультурний механізм і ті різноманітні наслідки, що тягнуть за собою упровадження дизайну в цю область. Тому одним із головних питань на сучасному етапі залишається пошук інструментарію безконфліктного проникнення в природно-історично сформований об'єкт – середовище відкритих просторів історичного міста.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок даного дисертаційного дослідження є частиною науково-дослідницької держбюджетної роботи кафедри дизайну архітектурного середовища ХДТУБА з теми «Основи й методи художнього проектування архітектурного середови-

ша», «Сучасні проблеми розвитку міст регіону» (№ 0102U001073).

Мета дисертаційного дослідження: установити закономірності розвитку МС історичного центру з урахуванням неоднорідності їхньої предметно-просторової основи; запропонувати систему підходів до вирішення протиріч між історично сформованою середовищною дійсністю і бажаним функціонуванням середовища.

Відповідно до цього визначені і **задачі дослідження:**

- збір фактичного матеріалу про історично сформовані й культурно-ціннісні об'єкти дизайну;
- аналіз, узагальнення й систематизація даних про ці об'єкти з позиції неоднорідності середовища й типології складових елементів;
- виявлення специфіки взаємодії (взаємовпливу) різних шарів об'ємно-просторової й предметної структури середовища;
- збір і вивчення матеріалів з сучасного МД із складанням номенклатури елементів, аналіз їхніх властивостей і функцій у відповідності із знанням характеристик і активності шарів МС;
- формування принципів проектування й розміщення засобів дизайну в умовах реконструкції центра історичного міста;
- розробка методики з удосконалення історичного предметно-просторового середовища з урахуванням сучасних вимог; розробка пропозицій з контролю дотримання збереження характеру місця.

Об'єкт дослідження – історичний квартал великого міста.

Предмет дослідження – дизайн архітектурного середовища історичних кварталів великого міста. Межі дослідження: територіальні-пересічна забудова підвищеної щільності (60-80%) у межах історичного центра м. Харкова; просторова: система дворів у межах червоних ліній забудови; типологічні: усе різноманіття історичних, просторових, функціональних типів середовища кварталів.

Методи дослідження. У роботі використані методи: історико-типологічний; системного аналізу; дослідження видової структури середовища; статистичного аналізу; оцінки адаптаційної якості середовища; експериментального проектування. Методика роботи полягає в узагальненні теоретичних і архівних матеріалів з формування забудови м. Харкова; висування як наукової гіпотези основних принципів перетворення розглянутих районів Харкова і перевірки їх на практиці стосовно до конкретного району, обмеженого вул. Полтавський Шлях і вул. Малиновського шляхом проведення натурних спостережень і соціологічного опитування жителів. Методом випадкової вибірки було розподілено 200 анкет, основною метою яких було з'ясування підготовленості жителів до участі в програмі перетворення історичної частини ГС, що включила в себе пропозиції з функціонального наповнення району об'єктами інфраструктури, перепланування найбільше морально застарілих будинків і розміщення на вільних територіях малоповерхової забудови, а також з гуманізації району в цілому.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- уперше сформульована концепція, принципи й методика перетворення історичного центра міста, що охоплює архітектурно-дизайнерські та ергономічні аспекти;
- удосконалено механізм і типологію формування елементів дизайну в міському просторі у відповідності до образу життя городян;
- встановлено основні образно-типологічні й провідні змістовні характеристики дизайнерської складової середовища історичного центра, показана її неоднорідність із позиції динаміки власних параметрів та стійкості зв'язків з іншими компонентами міського ансамблю;
- виявлені способи взаємодії різних шарів ППС з обліком їхньої архітектурно-містобудівної активності й рівня мобільності;
- МС уперше розглянуто як цілісний об'єкт містобудівного проектування і дизайнерського наповнення, що забезпечує спадкоємність архітектурно-містобудівного процесу, збереження історико-культурної спадщини, послідовне формування й розвиток великих міст щодо регіональних і місцевих особливостей середовища;
- розроблено методику з перетворення житлового середовища історичного центра міста з урахуванням ролі й можливостей елементів МД, як способу й засобу гуманізації середовища життєдіяльності городянина.

Перелічені положення виносяться на захист.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає в тому, що сформульовані адресні рекомендації з перетворення історичного центра міського простору можуть бути основою для розробки політики реабілітації міста в цілому. Реалізація результатів дослідження буде сприяти зниженню соціальних конфліктів у МС, дозволить підвищити комфортність забудови за допомогою наповнення елементами дизайну й устаткування районів і поліпшення планувальних якостей кварталів за рахунок їхньої реконструкції й модернізації. Усе це буде сприяти підвищенню активності й зацікавленості городян в організації середовища свого мешкання.

Особистий внесок здобувача. Основні результати роботи отримані автором особисто. Здобувач розробив у роботах [2,4,5,] концепцію перетворення історичного середовища міста.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації викладені в статтях, науково-технічному звіті, у доповідях на науково-технічних конференціях ХДТУБА (2002-2004 р.), а також на Міжнародній науково-практичній конференції: «Сталий розвиток міста» (м. Харків, ХДАМХ, 28 лютого-1березня 2002р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток національної моделі дизайну й образотворчого мистецтва в умовах глобалізації сучасного світу» (25-27 березня 2002 р.), а також Міжнародному симпозіумі «The trasformation of the city space on the background of politikal-economic changes in central Europe», 19-20 квітня 2002 р., Польща, м. Краків, Краківський технологічний університет, Інститут урбаністики й дизайну.

Публікації. Основні наукові положення дисертації опубліковані в 7 друкованих працях, у виданнях, що входять у перелік ВАК.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 259 сторінок, із яких 150 сторінок основного тексту, 75 сторінок ілюстрацій і таблиць, 9 - список використаних джерел (126 позицій), 24 сторінки додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтована актуальність теми, сформульовані мета і задачі дослідження, наукова новизна, практичне значення для науки і практики, рівень апробації й публікації результатів роботи.

У першому розділі **«Морфогенетичний аналіз архітектурного простору історичного центра міста»** показані особливості формування відкритих просторів міста. Дано визначення міським відкритим просторам (МВП). Міські простори є штучне утворення середовища, яке формується людиною відповідно до особливостей процесів життєдіяльності. Орієнтація архітектурної діяльності на конструктивні рішення при формуванні МС визначає необхідність системного підходу до обліку індивідуальних, соціально-групових і загальнодержавних інтересів. Показано соціальний аспект архітектурної діяльності. Установлені життєво важливі показники якості МС. Виявлена активна роль в освоєнні середовища, у просторовій поведінці населення таких факторів, як психологічний комфорт, умови орієнтації, соціальна неоднорідність середовища і т.п.

З урахуванням тимчасових характеристик поняття «МС» можна розділити на *історичне середовище*, що містить у собі пам'ятники й об'єкти історії і культури країни, і *нове середовище*, що включає як об'єкти новобудов в історичних районах, так і нові житлові простори. За територіальною ознакою житлове середовище підрозділяється на: *середовище міста в цілому; середовище великих районів міста; середовище житлових мікрорайонів; середовище дворів і будинків; середовище житлових осередків*. Останній рівень градації матеріального МС визначає середовище як внутрішню (житлову); зовнішню (оточення), яка є «громадським простором». Не менш важлива й духовна сторона простору помешкання людини. Воно містить у собі соціальне середовище, безпосередньо зв'язане з людиною, його способом життя, і стихію, зв'язану з духовним світом, яку назвемо *аниматичною*. Між матеріальними й духовними сферами МС на різних рівнях існує постійні взаємодія й взаємовплив.

У роботі показана проблема ідентифікації історичної цінності МС. Відповідно до Міжнародної Хартії з охорони історичних міст» (Вашингтон, 1987) «... цінності, що підлягають охороні, - це історичний характер міста і сукупність матеріальних і художніх елементів, що визначають його образ (конфігу-

рація плану міста, відношення між особистими міськими просторами, форма й вид споруджень, різні функції міста, придбані їм протягом його історичного розвитку і т.д.)», «...втручання в структуру повинне здійснюватися з обережністю, методично, уникаючи догматизму, але з урахуванням специфічних проблем у кожному окремому випадку...». Сформувалися зовсім нові тенденції поліфункціональності міських просторів і окремих вузлів, що мають кілька рівнозначних функцій, які забезпечують можливість більш повного задоволення потреб населення. У той же час важливо не втратити такі важливі якості міського простору, як масштабність, гармонія функцій й форми пластичності і т.д., - усе те, що створює сприятливий психо-фізіологічний комфорт. Розглянуто критерії історико-художньої цінності культурної спадщини.

Показано, що старе місто розглядається як частина загальноміського центру, у якому розміщуються всі основні суспільно-культурні заклади. У той же час старе місто – концентроване вираження індивідуальних особливостей художнього образу міста, центр притягання внутріміських інформативно-комунікативних зв'язків. Для оцінки своєрідності центральної частини міста виявляються «морфотипи» (И.Шарлай, 1998). Провідним критерієм морфотипу є щільність забудови, яка розглядається як універсальний показник інтенсивного освоєння території центра. Установлено чотири морфотипа, що обумовлюються образом міста і впливають на своєрідність історичного центра: **1 тип** - найбільш урбанізований щільний тип МС у самому ядрі сформованого центра. До нього відносяться головні суспільні простори, капітальна забудова високого класу, архітектурно-планувальний каркас кварталів; **2 тип**- щільна, периметрально - компактна забудова, що склалася в точках більш високої функціональної активності - це «сплав» архітектурних напластувань різних епох; **3 тип** - малоповерхова й змішана забудова, яка сформувалася переважно до другої половини XIX століття; **4 тип** – традиційна і найбільш розповсюджена забудова, що склалася в другу половину XIX - 30-50-і рр. XX ст.

Показано, що АС історичного міста розглядається в першу чергу з позиції *морфологічного аналізу*. Основними якісними характеристиками АС, що забезпечують ефективність процесу адаптації до неї жителів, є наступні фактори: цілісність просторової організації середовища; можливість легкої (інваріантної) і досить повної тимчасової ідентифікації її елементів; легкість ідентифікації функціонально-діяльнісних процесів, що протікають у цьому середовищі. В умовах історичного міста ці характеристики формуються поступальними еволюційними змінами морфологічних, функціональних й естетичних параметрів МС. Цей процес характеризується поняттям «спадкоємність історичного розвитку» АС, що, по К.Лінчу, є одним з основних показників якості МС, що забезпечує успішність адаптації людини в міському оточенні. Установлено диференціацію відкритих просторів МС.

По О. Гутнову (1970) МС неоднорідне, і її предметно-просторову структуру складають три шари: «каркас» - стабільний, «тканина» чи «заповнення каркаса» - відносно стійка й мобільна «плазма», тобто має місто «речове» на-

повнення. Кожний шар має свої межі й ступінь волі (рухливість) щодо інших. «Каркас» і «тканину» складають об'ємно-просторове оточення, предметне наповнення - «плазма» поділяється на стаціонарні предмети устаткування і портативні речі. Кожний шар таким чином указує на історичний період свого формування. А їх гармонічна єдність взаємно уточнює існуюче положення кожного середовищного утворення на шкалі часу. Властивості одного шару задають наступні властивості інших шарів і загальні композиційно-художні установки (масштаб, ритм і т.д.). Шари мають свої області дії, категорії стабільності (рухливість) щодо інших. Сфера МД частково проявляється на рівні «тканини» і цілком захоплює шар «плазми». Структура дизайну також неоднорідна, і її складові відповідають визначеним рівням багатшарової структури середовища.

Дається визначене поняття МД. *Міський дизайн* (дизайн міського середовища) – комплексне формування ППС міста шляхом проектування його елементів за допомогою методів й засобів дизайну. До компонентів МС відносяться: освітлення, колористика, графіка й шрифт, тимчасові спорудження, зелень, транспортні засоби і т. ін. Предметне наповнення - вуличні меблі, покриття, елементи освітлення, водяні спорудження й озеленення, устаткування систем обслуговування міста, інформаційні знаки і різні тимчасові споруди. Все це є ланкою між людиною й архітектурою, необхідною для цілісності контексту культури. Назріла потреба активізації уявлень про МС, що вимагає дій по зміні життя у місті на більш дрібному рівні складових елементів середовища. У МС необхідно забезпечити збереження «каркасу» і «тканини», щоб: *зрозуміти*, чи є необхідність створювати які-небудь дизайнерські дії в напрямку відновлювання втрачених частин, з метою підтримки характеру й ролі існуючих просторів і об'єктів, для уникнення негативних наслідків деяких раніше зроблених архітектурно-містобудівних дій; *виявити місця*, де найбільш необхідні дизайнерські перетворення (осередок середовищної напруги); *виявити зони* різної взаємодії архітектури й дизайну; *визначити середовищні «ніші»* для можливого розміщення елементів МД; *знайти «межі», «ворота», «кути», «вузли» і «перехрестя»* й інші середовищні ситуації можливих активних включень дизайну.

З метою удосконалювання прийомів формування функціональної й естетичної організації території житлового утворення пропонується *багаторівнева ієрархічна диференціація МС*. Це дає можливість, при збереженні принципу взаємозв'язку, відносно ізольовано розглядати кожний з елементів структури відкритих житлових утворень. Це значно полегшує аналіз і проектування, що дає можливість засередити увагу на тому предметі, що тепер є найбільш важливим. В основі зазначеного принципу знаходиться уявлення про просторову будівлю міського житлового середовища як сукупності просторів, у різному порядку взаємозв'язаних і взаємодіючих один з одним, що обумовлює необхідність розгляду можливостей систематизації всієї безлічі просторів, що представляються. Весь процес життєдіяльності населення (функціону-

вання процесів дозвілля, побуту і відпочинку) представляється як сума окремих взаємозалежних функціональних процесів, і кожному такому процесу відповідає визначене предметно-просторове вираження, що характеризується розмірно-конфігураційними параметрами й кількістю визначених функціональних процесів. Така систематизація можлива у зв'язку зі стійкими типологічними ознаками, що дозволяють будь-який простір життєдіяльності зіставити із відповідним типом, що поєднує еквівалентні по визначенню ознакам простору. Принцип багаторівневої диференціації просторової організації МС припускає розгляд її як дисперсного утворення.

Показано, що формування МС являє собою процес «вигороджування» просторів, що служать для забезпечення різних процесів життєдіяльності населення. Основними спонукальними причинами такого «вигороджування» житлових просторів є:

- установа різних режимів ізоляції окремих процесів і їхніх комплексів один від другого;
- визначення «порядків» проходження просторів по шляхах їхніх взаємозв'язків, що зумовлені характером приступності до просторів різного функціонального призначення;
- забезпечення необхідних ергономічних, гігієнічних і орієнтаційних вимог до типів просторів і характеру їхнього розміщення.

Установлено, що для визначення різних просторів житлового середовища склалася безліч понять: «міський простір», «житловий простір», «вулиця», «житловий двір», «сквер», «внутрішній двір» і т.п. Кожне таке поняття припускає наявність ділянки, зони, території, наділених визначеними характерними властивостями й обладнанням. Однак виділення таких просторів у житловому середовищі міста формально: вони не мають досить строго встановлених меж і не класифікуються в предметно-якісному наповненні. У результаті аналізу комплексу соціальних і просторових факторів і відповідно до прийнятого принципу багаторівневої диференціації можна виділити дві відносно самостійні просторові системи.

Доведено, що такими системами є мережа «суспільних комунікаційних просторів», наділена функціями культурно-побутового обслуговування і «відкриті житлові простори», якими користуються відносно постійні групи населення. Кожна з цих систем однорідна за своїм складом, вона забезпечує функціонування тих самих одиничних процесів, але за характером і кількістю предметного наповнення має свою типологію. Виділяються три основних критерії, що характеризують суттєві властивості просторових систем: *доступність*, чи спроможність досягнення різних місць діяльності населення, інформативне забезпечення і т.п.; *контролюємість*, чи ступінь використання елементів просторового оточення визначеним типом населення; *просторова відповідність*, чи ступінь тотожності просторового вираження вимогам соціальних відносин і видам діяльності населення.

Показано специфіку дизайнерської діяльності з формування МС. Основою архітектурно-дизайнерської організації середовища будь-якого містобудівельного утворення є органічна взаємодія архітектури і системно організованого комплексу елементів МД. Архітектурно-дизайнерська діяльність, спрямована на формування МС визначається як організація ППС на основі проектних методів дизайну в синтезі з архітектурою і на базі загальних містобудівних рішень. Таке визначення відображує безпосередній зв'язок процесу формування комплексу елементів МД з архітектурно-містобудівними задачами, рішення яких переслідує мету створення цілісного міського інтер'єру. Установлено, що основною визначальною ознакою об'єктів, які відносяться до сфери МД, є володіння властивостями функціонального структурування міського простору й регламентації діяльності і поведінкових процесів у середовищі міста. Функції елементів МД зводяться до забезпечення технологічних процесів життєдіяльності у середовищі. Основною загальною ознакою об'єктів МД залишається тимчасовість стосовно об'єктів архітектури, що зумовлено їхньою функціональною нестабільністю.

Доведено, що найбільш розповсюдженою є класифікація об'єктів МД за належністю їх до міських служб: *устаткування комунально-господарських служб* (благоустрій, збирання сміття, каналізація, водопостачання, освітлення вулиць); *устаткування торгівлі* (кіоски, торгові павільйони, торговельні павільйони, торговельні автомати, лотки, навіси і т.п.); *устаткування служби зв'язку* (поштові скриньки, телефони - автомати); *устаткування транспорту* (навіси, павільйони на зупинках суспільного транспорту, підпори контактної мережі, дорожні знаки, світлофори й ін.); *устаткування інформаційно-довідкових служб* (кіоски, реклама, інформаційні стенди, табло і т.д.).

Розглянуто проблеми стилеутворення МС. Установлено, що при створенні елементів МД і включенні їх у МС можуть застосовуватися різні форми стилізації. Упровадження ж у середовище новітніх систем життєзабезпечення повинне ґрунтуватися на діалозі елементів середовища при створенні інтегрованого предметно-просторового оточення. Необхідна відповідність різностилевих елементів архітектури й дизайну в естетично інтегрованій середовищній системі може бути досягнута тільки на основі професійної інтуїції архітекторів і дизайнерів, яким повинно бути властиве естетично ціннісне сприйняття культури в її цілісності і структурних зв'язках, відчуття її середовищної «діалогічності», вільної орієнтації у сформованій системі стилів.

Сформульовано образно-типологічні характеристики міського простору. Типологія просторів проведена за наступними ознаками:

- соціально-містобудівної значущості (надміські, міські, районні, локальні);
- функціонально-комунікаційної використаності (транспортні, транспортно-пішохідні, пішохідно-транспортні, пішохідні і відкриті стоянки);
- функціонально-соціальної значущості (адміністративно-ділові, культурно-видовищні, торговельні і суспільного харчування, масових суспільних дійств, поліфункціональні і т.п.);

-культурно-духовної цінності (сакральні, напівсакральні, публічні).

Розглянуто інформативно-комунікативний аспект сприйняття міського простору. Показано важливість обліку просторово-антропометричних домірностей міських просторів.

У другому розділі «Архітектурно-художні й ергономічні особливості формування об'єктів дизайну в міському просторі» визначені передумови формування міського устаткування історичного центра. Дана оцінка архітектурно-ергономічних якостей МС. Доведено, що необхідним предметом дослідження є фактори *виразності*, їхня специфіка в умовах відкритих просторів середовища, зв'язок із морфологією архітектурно-предметних комплексів. Перевід морфотипологічної інтерпретації середовища в аспект почуттєво сприйманих, естетично значущих параметрів дозволив доповнити структурну модель відкритих просторів середовища змістом, необхідним для цілей архітектурно-естетичного перетворення. До засобів виразності відкритих просторів міста можна віднести *масштаб, пропорції, ритм, силует, пластику, колір, фактуру, світлотінь* і т.д. Усі вони формують вигляд окремого компонента й архітектурно-просторового цілого, складають візуальну інформацію сприйняття й естетичної оцінки, служать композиційною організацією, є носіями історичних асоціацій і стильових ознак.

Подальшим кроком у типологічній інтерпретації ВКС стали *моделі візуальної змістовності історичних типів* (МИТ), що фіксують склад і суму засобів виразності для історично визначеного складу компонентів; *модель візуальної змістовності морфотипів середовища* (ММС) фіксує традиційний склад і суму засобів виразності для сформованих архітектурно-предметних комплексів; *модель потенціалу виразності* (МПВ) фіксує можливий склад і суму засобів виразності для морфотипів. Підсумовування в балах значень за кожною виразною характеристикою дає умовний показник її змісту для окремого компонента (У). Сума показників за різними характеристиками визначає візуальну змістовність даного компонента:

$$P_k = V_m + V_{пр} + V_p + V_c + V_{пл} + V_{цв} + V_f + V_{св},$$

де: P_k - показник візуальної змістовності компонента;

$V_m, V_{пр} \dots$ - показники активності засобів виразності.

Загальна сума показників по всіх компонентах архітектурно-предметного комплексу ($M_{вс}$) дає кількісний еквівалент МИТ, ММС, МВП:

$$M_{вс} = P_k = P_{пр} + P_{пов} + P_{зем} + P_{соор} + P_{поз} + P_{об} + P_{дек} + P_{осв},$$

де $M_{вс}$ - комплексний показник візуальної змістовності;

$P_{пр}, P_{пов}$ - показники для простору, вертикальних поверхонь, землі, споруджень, озеленення, устаткування, художньо-декоративних форм, освітлення.

Зіставлення реальних об'єктів з отриманими показниками дає змогу, з одного боку, оцінити ступінь їхньої реальної змістовності, і з другого боку, резерви відозмін об'єкта в межах структурних параметрів. Виведені показники за історичними типами розкривають різноманітність не тільки складу ком-

понентів, але і їхніх виразних характеристик. Далі ММТ і МПВ посядуть важливе місце в системі оцінки і моделювання АС. Аналіз особливостей сприйняття, у процесі якого реалізується виразний потенціал середовища, проведений з кожним видом сприйняття відповідно до типології АС.

Сформульовано критерії естетичної цінності історичних кварталів. З метою об'єктивного системного характеру ефективності практичного використання оцінка повинна відповідати наступним умовам: системності; наукової обґрунтованості; багатоступінчастості; неоднозначності; універсальності і гнучкості апарата відповідно до різноманітних цільових установок й об'єктів; методичної оснащеності; можливості програмування естетичних якостей. Зібраний масив даних: просторова типологія, компоненти, морфотипи середовища, структура процесу сприйняття і формування естетичних властивостей – необхідний матеріал для розробки й застосування системи оцінки. Проведений аналіз факторів естетичного впливу підготував методичну базу для утворення критеріїв і параметрів естетичної якості. Оцінка утворених форм є важливою складовою концепції перетворення ВКС. Естетична оцінка диференційована за наступними категоріями: *містобудівної, історичної, морфологічної, візуальної, художньої, образно-емоціональної, функціональної*.

Розглянуто типологію й номенклатуру елементів міського дизайну і їхніх систем. Виявлені основні тенденції розвитку й застосування форм міського устаткування: *збільшення розмаїтості форм; модернізація (сучасна зміна) матеріалу, фактури, кольору й т.п.; технічне удосконалення; поліпшення ергономічних характеристик; зміна й сумісництво функцій; взаємозамінність; об'єднання різнофункціональних утворень («гібридність» форм); угруповання різнорідних елементів («супутність», ансамблевисть, комплексність систем); повторюваність основних форм (мережні і цикличні елементи й системи); стилістична єдність (фірмовий стиль); стилізація (прив'язка до конкретної ситуації); «мімікрія» (прив'язка до конкретних умов); мобільність (переміщення у просторі); тимчасовість, періодичність, сезонність використання; нерівномірність термінів і швидкості фізичної амортизації і морального старіння.*

Видеано, що устаткування - це самий швидкозмінюючий шар МС. Установлено типи й групи елементів МД. Відповідно до прийнятої класифікації (по В.Шимко, 2003) компоненти міського інтер'єру розрізняють за *місцевим розташуванням* (планшет, огороження і заповнення), елементи відкритих просторів за *функціями і походженням* (площини спорудження, елементи ландшафту, міське устаткування, деталі архітектурних об'єктів, засоби інформації, добутки монументально-декоративного мистецтва). Елементи МД і їхніх систем розрізняють, також за *призначенням* (зручність і пристосування, прикраси, засоби зв'язку й інформації). Виділені основні типи елементів МД. Сформовано номенклатуру елементів урбодизайну. *Елементи урбодизайну* - важлива частина розвитку міста, що має за мету внести ясність руху, забезпе-

чити красу й привабливість вулиць і відкритих просторів, а також безперервність і гармонію оточення всього МС.

У третьому розділі «Художнє перетворення міського середовища історичного центра» сформульовані напрямки й принципи архітектурно-дизайнерського перетворення МС. Воно являє собою системний підхід до сформованого середовища, спрямованого на збереження історичної основи; розкриття й збагачення її естетичного потенціалу, оптимальне рішення сучасних проблем. Під концепцією перетворення *розуміється система принципів, наукових рекомендацій і практичних дій, що забезпечують якісне удосконалення середовища історичних кварталів й центра міста в цілому*. Практичним інструментом виступають напрями, принципи, прийоми й засоби архітектурно-дизайнерської організації. Кінцевою метою бачеться високий художній рівень й комфортність середовища, збереження і відродження історичної спадщини, єдність містобудівного ансамблю, позитивний соціальний і економічний ефект. Основні положення концепції згруповані за наступними етапами: «підхід», «пріоритети», «орієнтири», «утілення».

Визначено, що *задачами дизайнерської облаштованості відкритих просторів центра історичного міста є необхідність забезпечення матеріального збереження пам'яток містобудівного мистецтва; збереження й поліпшення природно-ландшафтних складових; використання переваг і усунення негативних факторів кліматичних умов; створення оптимальних умов сприйняття й огляду історичних ансамблів; збереження і відновлення архітектурно-художніх якостей ансамблів і споруджень; усунення протиріч різностильових і різночасних складових матеріально-просторового середовища, розміщених на одній території; модернізація благоустрою міста*.

Сформульовано загальні принципи гуманізації міського простору за рахунок ергономіки. Показано, що в сучасних умовах формування й експлуатації архітектурного середовища росте розуміння необхідності обліку біо-, психологічних потреб людини (групи людей). В даний час одним тільки житлом не обмежується потреба людей у комфортному середовищі мешкання.

Доведено, що засобами ергодизайну можливо вносити визначений організуючий початок у «інтер'єр» міста, частково забезпечувати й поліпшувати такі показники, як легкість пересування й безпека, доступність для споживачів регулювання транспортного режиму, вжити заходи з поліпшення аерації й інсоляції, акустичні міри (усунення шуму), вирішувати санітарно-гігієнічні проблеми (очищення вулиць), робити пом'якшення кліматичних умов, що, у свою чергу, визначає життєздатність міста.

Розглянуто практичні засоби перетворення міського середовища. Показані різні сторони структурної своєрідності АС, що піддаються типологізації. Формування єдиної, практично спрямованої концепції вимагає виявлення типових зразків, що відбивають межі й діапазон різноманіття утворених форм АС. Метод типологізації спирається на історичний досвід планування й забудови Харкова з використанням «зразкових» рішень, механізмів регулювання й

природного відбору, а також на наявну базу наукових розробок з цієї тематики. Розроблена в дослідженні типологія АС розвиває й конкретизує її основні положення, концентруючи увагу на структурній й історичній своєрідності відкритих просторів кварталів у єдності просторових, архітектурних, природних компонентів. В основі типології лежить: ієрархія рівнів структурної організації (окремо простір-група, простір-простір, квартал-просторова система, групи кварталів); параметри оцінки простору, істотні для архітектурно-естетичної якості середовища; градації показників, що фіксують кількісні і якісні зміни; комплекси архітектурно-предметних компонентів, що відповідають характеру простору; ознаки історичних типів у структурі і вигляді середовища.

Визначена роль *морфотипа* в перетворенні МС. Морфотип означає *модель архітектурно-предметного комплексу, що склався до цього часу в межах простору в результаті нашарування елементів і ознак різних історичних періодів*. Основою морфотипа є просторовий тип двору, групи дворів, кварталу, групи кварталів. Як об'єкти детального обстеження обрані 20 кварталів із числа домінуючих, розповсюджених і характерних пропорційно їхньому реальному співвідношенню в структурі центральних районів Харкова.

Розроблено методику моделювання й перетворення МС. Головна задача моделювання - *систематизувати і зв'язати найбільш значущі умови, дати об'єктивну і багатомірну картину ситуації, виділити пріоритетні задачі, напрямки й засоби перетворення, представити узагальнені зразки рішення*. Моделювання в проектному процесі виступає як форма вираження об'єкта (творча модель) і як процес (програма, правила побудови об'єкта в сукупності різних характеристик). Складовими апарата моделювання є *модель архітектурно-дизайнерського перетворення (МАДП), банк ергономічних даних (БЕД) і модель процесу проектування (МПП)*. МАДП зв'язує початкові умови, комплексну оцінку об'єкта, програму і практичні засоби його перетворення. В основі моделі лежить алгоритм взаємодії факторів, розкритий у процесі дослідження. БЕД містить інформацію з різних параметрів, які необхідні для перетворення. МПП фіксує етапи передпроектних і проектних робіт, їхній зміст і форму, а також блоки інформації даних, що рекомендуються для використання.

Модель перетворення, БЕД і МПП об'єднані єдиною структурою, зумовленою закономірностями формоутворення МД і послідовністю процесу моделювання. Перспективною задачею є переклад традиційної словесної й образотворчої форм на формалізовану мову інформаційних програм і комп'ютерної графіки. Математичне забезпечення цього процесу не входить у задачі даної роботи й представляє актуальний напрямок подальших досліджень. Робота БЕД здійснюється в двох режимах: *інформаційно-пошуковому й процедурному*. Модель процесу проектування складається з 5 етапів:

1 етап. Аналіз існуючого стану включає визначення просторового рівня об'єкта, морфотипу, містобудівних умов, соціально-функціональних умов, потенціалу і проблем за різними категоріями цінності. *Ціль: підготовка вихідної інформації, побудова моделі (ідентифікація) об'єкта перетворення.*

2 етап. *Проектно-цільовий аналіз* включає формулювання цілей перетворення; постановку задач; вибір напрямку; визначення провідних компонентів, розробку дизайн-програми для кожного з них. *Ціль:* вироблення дизайн-програмної основи для оптимального рішення проблем відповідно до морфотипу і цінності об'єкта.

3 етап. *Концептуальне моделювання* включає побудову моделі об'єкта з обліком структурних і функціональних змін; розробку сценарію сприйняття; вибір прийомів і засобів архітектурно-дизайнерської організації; корегування існуючих характеристик, включення нових елементів; створення ескізних варіантів, їхню оцінку; добір остаточного рішення; складання завдання на проектування. *Ціль:* одержання остаточної моделі об'єкта; вибір практичних засобів перетворення, підготування матеріалу для проектної й дизайнерської розробки.

4 етап. *Прогнозування* включає моделювання стадій процесу перетворення; перспективне моделювання з обліком планованих і спонтанних факторів функціонування й розвитку об'єктів МД. *Ціль:* обґрунтування ефективності прийнятого рішення, забезпечення життєздатності об'єктів МД у процесі морфогенезу; планування можливих трансформацій проектного рішення; виділення стабільних і динамічних об'єктів МД; вибір прийомів і засобів оптимізації МС для подальших стадій розвитку.

5 етап. *Проектна розробка* включає детальне рішення планування території, вертикальних поверхонь, двірських споруджень, архітектурної пластики землі, системи ландшафтного дизайну, устаткування, освітлення, декоративно-художнього оздоблення. *Ціль:* вирішити художні і технічні задачі; дати індивідуальну дизайнерську розробку моделі; проробити проект від ескізної до робочої стадії, підготувати до експертизи й реалізації.

ВИСНОВКИ

1. Установлено, що МС є рухомим, багатокомпонентним і багатошаровим організмом, при проектному впровадженні якого необхідно враховувати різні характеристики середовищних просторів: типологічні, композиційно-планувальні, змістовні (ціннісні), семантичні (змістовні). В історичних містах загальна спрямованість відповідних проектних дій - підтримка, збереження й збагачення складеного архітектурно-дизайнерського вигляду за рахунок удосконалювання переважно предметного середовища в рамках концепції дбайливого відношення до історичного контексту.

2. Доведено, що проектні заходи належать до сфери дизайну середовища і складають 5-10 % від загального обсягу і вартості робіт інших дій з реконструкції. Вони включають в основному перетворення в області шарової «плазми» предметно-просторового середовища міста, торкаються її «тканини» і побічно впливають на «каркас», тобто відносяться і до часткових змін функцій споживання МС. Являючись відносно поверхневими в загальному числі мож-

ливих перетворень формально-зорового й функціонально-організаційного характеру, вони помітно змінюють не тільки вигляд середовища, але і спосіб життя історичного міста.

3. Аналіз форм міського устаткування, його характеристик, варіантів взаємозв'язків, особливостей впливу соціального, технічного й економічного розвитку міського організму на модифікації і стилістику об'єктів МД дозволяє визначити специфіку використання цих засобів у процесі відновлення середовища, що дозволяє зробити наступні висновки: предметне наповнення (елементи і комплекси МД) відносяться до самого рухомого з трьох шарів матеріально-просторової структури міського середовища, що відрізняються стабільністю і стійкістю «плазми», і у, свою чергу, підрозділяється на три частини відповідно до власного руху і довговічності («арматура», «оснащення», мобільне «наповнення»). З цих позицій проектні класифікації елементів МД повинні переважно розрізняти їх не за розміром, призначенням, а за мобільністю і ступенем зв'язку з роботою інших шарів загальноміської структури.

4. Показано, що в зв'язку з ростом інформативної насиченості і комунікативності міської культури, в центральних зонах історичних міст відбувається перенесення основного функціонально-семантичного навантаження з каркасного шару міста, з його планувальної структури й архітектури в поверхневий шар сприйняття міського середовища, формується взагалі, елементами благоустрою, міського і графічного дизайну.

5. Установлено, що зберегти (з позицій спадкоємності) і пристосувати для сучасного стану центральні простори історичних міст (дозволяючи протиріччя між сформованими формами середовищної дійсності і бажаними параметрами її функціонування) можливо, тільки спираючись на концепцію максимального використання активності дизайнерського шару МС і беручи до уваги тенденції розвитку елементів МД з урахуванням змін у системі «споживач-середовище».

6. Визначено, що найбільш «музейні» (історичні за виглядом) стаціонарні й стабільні, статичні форми міського дизайну, а «сучасні» - динамічні і мобільні. В історичному місті ті й інші повинні утворювати єдину дизайнерську систему, зв'язану показниками масштабу, ритму, характером членувань і інших візуальних ознак, властивих даному історичному середовищу. Саме це забезпечить будь-яким предметно-просторовим включенням стилістичну відповідність візуальному контексту, адаптаційну динамічність існування і гармонічність середовищного сприйняття в цілому.

7. Установлено, що проектні заходи щодо удосконалення якості середовища центра історичного міста поділяються на дві групи: активно-перетворювальні й адаптаційні, які підрозділяються на формально - зорові і функціонально-організаційні. Їхнє застосування напряму зв'язане зі змістовним аналізом характеру діяльності в даному місті і його відповідності сформованим предметно-просторовим характеристикам міста. Тому в основі розробки способів вирішення проблем сучасної організації середовища відкритих про-

сторів історичних міст повинне лежати зонування і ранжирування територій центра за їх змістовністю і рівнем динаміки й інтенсивності використання. При цьому диференціація термінів існування дизайнерських об'єктів усередині шарового речового наповнення середовища дозволить максимально наблизити очікуємих результат проектних утручань до оптимального.

8. Дослідження дозволяє зтверджувати, що елементи і комплекси міського дизайну, цієї істотної, самостійної частини архітектурного середовища (у т.ч. у історичних містах), являють собою особливу і надзвичайно важливу сферу візуальної культури сучасного міста. Вона відрізняється своєю особистою системою додатків - матеріально-художніх компонентів, своїми шляхами розвитку, насамперед, активною і багатшаровою динамікою існування цих компонентів, нарешті, специфічними цілями і можливостями участі в житті міського організму.

9. Запропонована методика моделювання поєднує модель процесу перетворення, банк даних і модель процесу проектування. Вона є логічним результатом дослідження, базується на типологізації фактичного й емпіричного матеріалу, виведених алгоритмах зв'язку між інваріантами різних блоків інформації. Її використання дозволить ефективно організувати стадії оцінки, концептуальної розробки, проектування об'єкта дизайну, а також містобудівне планування з застосуванням сучасних засобів програмування і комп'ютерної графіки. Дана методика забезпечить наукове обґрунтування і координацію проектних пропозицій, повноту і цілеспрямованість використання інформації, оперативність рішення ряду задач передпроектного і проектного циклів, залишивши головне місце творчому процесу.

Публікації за темою дисертаційного дослідження

1. Нагорный П. Городская жилая застройка на современном этапе социально-го развития// Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб.наукових праць вищих навчальних закладів художньо-будівельного профілю України та Росії. – Вып. 4-5. - 2000. - С.137-138.
2. Нагорный П.А. Структурно-типологические основы формирования объектов дизайна городской среды.- Коммунальное хозяйство городов. -Научно-технический сборник. Вып.36.-К.:Техника, 2002.- С.43-47.
3. Нагорный П.А. Особенности видоизменения и модификация форм городского дизайна// Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб.наукових праць вищих навчальних закладів художньо-будівельного профілю України та Росії. – Вып. 4-5. - 2001. - С.137-138.
4. Мироненко В.П., Нагорный П.А. Современные проблемы дизайна архитектурной среды.- Коммунальное хозяйство городов.- Научно-технический сборник.- Вып.33.- К.:Техника, 2001. -С.3-10.

5. Мироненко В.П., Нагорный П.А. Стиль и мода в процессе формирования архитектурной среды города// Вісник харківської державної академії дизайну і мистецтв.- №6.- Харків, 2002.- С.144-147.

6. Prof., DSc. Arch., V. Myronenko, M. Arch. P. Nahornyj. The Transformation and Design of Open Architectural Spaces in Historical City Areas (on Example of Charkiv in Ukraine).- Cracow, 2002.- S.14

7. Мироненко В.П., Василенко А.Б., Нагорный П.А. Особенности управления проектами в архитектурной деятельности.- Науковий вісник будівництва.- Вип. 18.- Харків, ХДТУБА, ХОТВ АБУ, 2002.- С.8-16.

АНОТАЦІЯ

Нагорний П. А. Дизайн архітектурного середовища історичних кварталів міста.- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.- Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури.- Харків, 2004.

У дисертації розглянуті питання взаємодії консервативного і перетворювального напрямків у процесі відновлення історичного середовища великого міста. Сформульовано концепцію перетворення середовища історичних кварталів, запропонована методика перетворень на основі архітектурно-дизайнерського моделювання. Дана методика забезпечує наукове обґрунтування і координацію проектних рішень при реконструкції історичних кварталів.

Ключові слова: предметно-просторове середовище, міський дизайн, морфотип, модель архітектурно-дизайнерського перетворення.

АННОТАЦИЯ

Нагорный П.А. Дизайн архитектурной среды исторических кварталов города. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01. – Теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры.- Харьков, 2004.

В диссертации определена актуальность темы исследования, связь работы с научными программами, цель исследования, научная новизна и практическое значение результатов исследования. Теоретическая основа, актуальность темы обусловлена необходимостью поиска разумного, художественно осмысленного компромисса между исторической формой и ее современным содержанием. Цель исследования: установить закономерности развития го-

родской среды исторического центра и предложить систему подходов к решению противоречий между исторически сложившейся и актуальной действительностью.

В работе рассмотрены вопросы и проблемы идентификации исторической среды, выявлены четыре морфотипа, характеризующие своеобразие исторической застройки. Определено понятие и дана дифференциация открытых пространств города. С целью совершенствования приемов формирования функциональной и эстетической организации территорий жилых образований предложена многоуровневая дифференциация городского пространства. В результате анализа комплекса социальных и пространственных факторов выделены две относительно самостоятельные пространственные системы: общественно-коммуникативные и открытые жилые пространства. Показана специфика архитектурно-дизайнерской деятельности по формированию городской среды. Основой архитектурно-дизайнерской организации среды любого градостроительного образования является органичное взаимодействие архитектуры и системно организованного комплекса элементов городского дизайна.

Установлено, что основным определяющим признаком объектов, относящихся к сфере городского дизайна, является обладание свойствами структурирования функционального процесса, регламентации деятельности и поведения в среде города. В работе проведена классификация объектов городского дизайна и рассмотрены проблемы стилеобразования городской среды. Доказано, что необходимое соответствие разностилевых элементов архитектуры и дизайна в художественно интегрированной средовой системе может быть достигнуто только на основе профессиональной интуиции архитекторов и дизайнеров, которым должно быть свойственно эстетически ценностное восприятие культуры в ее целостности и структурных связях.

Сформулированы образно-типологические характеристики городского пространства по следующим признакам: социально-градостроительной значимости; функционально-коммуникационному использованию; функционально-социальному значению; культурно-духовной ценности. Рассмотрена и показана важность учета пространственно - антропометрических соразмерностей в структуре процесса восприятия городского интерьера, дана оценка архитектурно-эргономических качеств городской среды. Основным предметом исследования стали факторы выразительности, их оценка в условиях открытых пространств и связь с морфологией архитектурно-предметных комплексов.

Сформулированы критерии эстетической ценности исторических кварталов. Разработана формальная система оценки сложившихся исторических форм, которая является важной составляющей в концепции преобразования внутриквартальной среды. Рассмотрены типология и номенклатура элементов городского дизайна и их систем, выявлены типы и группы элементов городского оборудования, основные тенденции видоизменения и модификации форм компонентов городского интерьера.

В диссертации разработана концепция преобразования городской среды исторического центра. В основе концепции лежит системный подход к сложившейся среде, направленный на сохранение исторической основы, раскрытие и обогащение ее потенциала, оптимальное решение современных проблем. Основные положения концепции сгруппированы по следующим этапам: «подход», «приоритеты», «ориентир», «воплощение». Сформулированы основные задачи архитектурно-дизайнерского проектирования открытых пространств центра исторического города и общие принципы гуманизации городского пространства. Показано, что эргодизайн в условиях формирования и эксплуатации архитектурной среды учитывает био-, и психофизиологические потребности человека или группы людей, обеспечивает улучшение таких показателей, как легкость передвижения и ориентации, санитарно-гигиенический режим, что в большой степени определяет жизнеспособность среды.

В диссертации разработана методика моделирования и преобразования городской среды, главная задача которой - систематизировать и связать наиболее значимые условия, дать объективную и многомерную картину ситуации, выделить приоритетные задачи, направления и средства преобразования, предоставить обобщенные образцы решения. Данная методика обеспечит научное обоснование и координацию проектных предложений, полноту и целенаправленность использования информации, оперативность решения задач в архитектурно-дизайнерском проектировании.

Ключевые слова: предметно-пространственная среда, городской дизайн, морфотип, модель архитектурно-дизайнерского преобразования.

ANNOTATION

Nagorniy P. A. Design of the environment of historical blocks of city.

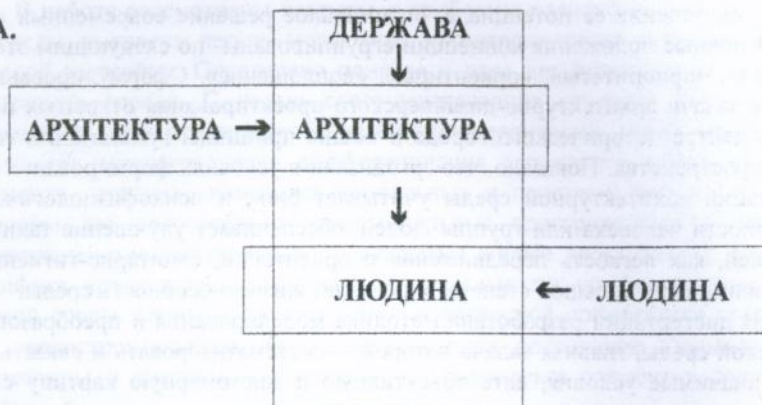
Manuscript dissertation in manuscript appearance on winning of learned architecture candidate degree for speciality 18.00.01- architecture theory, restoration of monument of architecture. Kharkov state university of building and architecture, Kharkov, 2004.

In dissertation the problems of interaction of conservative and transforming direction in a renewal process of the historical environment of large city is considered. The concept of conversion of the environment of historical blocks is formulated, the strategy of conversion on base of architectural-design modeling is offered. The given strategy provides the scientific basis and coordination of design solutions at reconstruction of historical blocks.

Key words: object-spatial environment, urban design, morphotip, the model of architectural-design conversion.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСТА

А.

Б.

**АРХІТЕКТУРНО-
ПЛАНУВАЛЬНІ**

Функціональне зонування
Поверховість
Обладнання та комфортність
Доступність та транспорт
Процес життєдіяльності

ЕРГОДИЗАЙНЕРСЬКІ

Психологічний комфорт
Необхідні санітарно-гігієнічні фактори
Оптимальні просторово-антропометричні параметри
Комплексний облік демографічних етнічних, соціокультурних та інших потреб

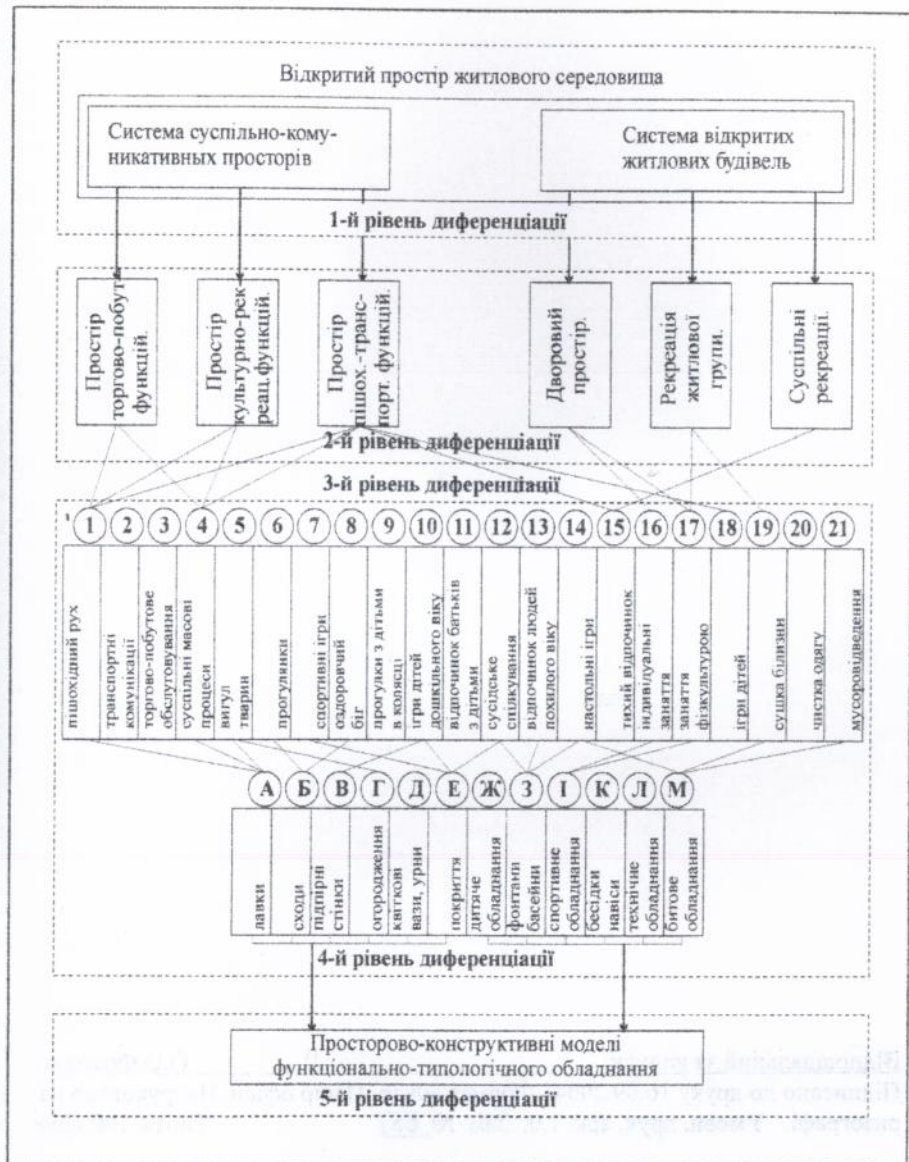
ЕКОЛОГІЧНІ

З'вязок з природно-кліматичним оточенням
Вплив оточуючого середовища

А. Конфлікти, які трапляються в житловому середовищі.

Б. Вимоги населення до житлового середовища.

ОРГАНІЗАЦІЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСТА

Принцип багаторівневої диференціації відкритого простору та його функціональне наповнення

Відповідальний за випуск

О.О.Фоменко

Підписано до друку 16.09.2004 Формат 60x16. Папір офісн. Надруковано на ризографі. Умовн. друк. арк. 1,0. Зам. № 85/

Тираж 100 прим.

РВВ Харківського державного технічного університету будівництва та архі-
тектури, 61002, Харків, вул. Сумська, 40

457811

АВ 60.748

Мист.

Мист